

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Juli 2006

KINA ELLER AMERIKA?

I Kina under Mao bestemte staten det meste. Og fremdeles har staten muligheten for å gripe inn i den enkeltes liv på måter som er fremmed for oss. I Kina er det ikke "self-evident, that all men are created equal", at alle har "certain unalienable rights", eller at "governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed." Thomas Jefferson ville ikke ha funnet seg til rette i dagens Kina.

I USA har president Bush satt til side loven ved sin håndtering av fangene på Guantanamo-basen på Cuba. Det er ytterst kritikkverdigg. Imidlertid har Høyesterett nylig besluttet at noen av presidentens handlinger her er på kant med den amerikanske forfatningen. Systemet med "Checks and Balances" fungerer. En tredeling av makten, med en liberalistisk grunntone og i opplysningsfilosofiens ånd, gjør USA ulik Kina.

Er det bare et spørsmål om tid før Midtens rike ser nødvendigheten av å utvikle et "Demokrati med kinesiske kjennetegn"? Som bedre vil ivareta det behov for "Checks and Balances" som et mer pluralistisk samfunn i rask utvikling krever?

Når man skal forstå den fenomenale veksten i kinesiske økonomi siden slutten av 1970-årene, står betydningen av institusjonelle endringer helt sentralt. Kina gir opp sosialismen. En desentralisert markedsøkonomi tar over for en sentralisert planøkonomi. Penger og priser får anledning til å spille viktige roller. Incentiver kommer på plass som gjør at "the Chinese are busy making money, *in pursuit of personal happiness*", som en kinesisk professor forklarte meg da jeg nylig besøkte Kina.

Denne setningen er som hentet ut av Den amerikanske uavhengighetserklæringen:

"We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the *pursuit of happiness*. That to secure these rights, governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed" (min understrekning).

Er det slik at min kinesiske kollega ser for seg – ja, ønsker inderlig – at Midtens rike skal fortsette videre på den veien Thomas Jefferson streket opp da han skrev *The Declaration of*

Independence i 1776? Ikke stoppe med økonomisk liberalisering, men legge til rette for et samfunn der de som styrer, har sitt samtykke fra de styrte?

USAs konstitusjon er forbilledlig

I en kronikk i den danske avisen Berlingske Tidene den 4. juli i år – USAs nasjonaldag – gjør professor Peter Kurrild-Klitgaard (PKK) ved Københavns Universitet seg noen tanker om styreformen i Amerika. Jeffersons betoning av menneskets rett til ”efterstræbelse af lykke” betyr ikke at alle har krav på lykke, ved at andre sørger for at de blir lykkelige. ”I så fald”, sier professor PKK, ”havde der netop ikke været fremhevet, at der er tale ’efterstræbelsen’.”

Uavhengighetserklæringen er et kompakt og dokument. Men også en stilren fremstilling av en liberal visjon. ”We hold these truth to be self-evident.” Ikke noe diskusjon. Det er bare slik. Helt opplagt. Og hvem kan være uenig?

Bak Uavhengighetserklæringen ligger et menneske- og samfunnssyn ”som den dag i dag ganske unikt gjennomsyrrer meget av dét, der oppfattes som typisk amerikansk”, sier professor PKK. Og fortsetter: ”Men den er også en sjelden helstøbt retorisk øvelse: Den identifiserer et problem, sier hvorfor det er uakseptabelt, og tager konsekvensen. Det er ét langt logisk argument, fra filosofi til politik.”

Mens Uavhengighetserklæringen kun gav en ramme for hvordan USA skulle innrettes politisk, gav Forfatningen av 1787 og den såkalte ”Bill of Rights” av 1790 konkrete anvisninger på hvordan den nye føderasjonen på den gang 13 stater, nå 50 stater, skulle styres. Helt sentralt står sikring av borgernes frihet gjennom et komplekst system med ”Checks and Balances”. Kongressen med sine to kamre gir lover. Presidenten som velges direkte av folket, har den utøvende makten. Og Høyesterett har ansvar for tolkning av eksisterende lover og kan eventuelt underkjenne nye.

Kina før var som Nord-Korea nå

En kinesisk analytiker i Morgan Stanley tok seg også tid til en prat på min nylige Kina-tur. En stillferdig kvinne på knapt de førti. For å sette dagens Kina i perspektiv minner hun om at Kina under Mao var som Nord-Korea i dag. Myndighetene kontrollerte et hvert aspekt av ens liv. ”Da pappa fikk fast følge med mamma, måtte han si fra om det på sin arbeidsplass”, forteller hun. Alt skulle myndigheten vite. ”Og mamma”, fortsetter denne skarpskodde finansanalytikeren, ”hatet jobben sin, men kunne ikke skifte jobb.” Heller ikke sin egen arbeidskraft hadde den enkelte kineser råderett over.

I Kina under Mao bestemte staten det meste. Og fremdeles har staten muligheten for å gripe inn i den enkeltes liv på en måte som er fremmed for oss. Her er det ikke ”self-evident, that all men are created equal”, at alle har ”certain unalienable rights”, eller at ”governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed.” Thomas Jefferson ville ikke ha funnet seg til rette i dagens Kina.

Å kreve endringer av dagens regime er ikke ufarlig

Å kritisere sider ved dagens regime som korrupsjon med tilhørende skjeve og urettferdige¹ inntektsfordeling er OK. Men å forsøke å gjøre noe med det – f. eks. ved å klive opp på en kasse i en park i Shanghai og der høyt og tydelig uttrykke sin misnøye med regimet for så å kreve forandringer i styre og stell – er ikke tilrådelig. I hvert fall ikke om man vil ha gleden av å spasere fritt omkring i denne byen ”som ingen forlater før han har fått merke av den”, for å parafasere Hamsuns *Sult*.

Mer enn to hundre ganger pr. døgn slår myndighetene i Kina ned på tilløp til uro og oppstander. Mange kinesere er sinte. Den korrupsjonen som mange høytstående partimedlemmer bedriver på lokal basis, ligger ofte bak, snarere enn noe genuint ønske om å utfordre systemet eller styresmaktene i Beijing.

”Corruption in the name of local development”, kaller en kinesisk professor det når partifolk på lokalt nivå lopper penger fra bøndene. En vanlig måte å gå frem på er ved ”re-zoning” av land. Jordbruksområder omdisponeres til industri, og bøndene jages vekk. Ettersom bonden bare har en tidsbegrenset rett til dyrking av en tilvist jordlapp, og bare eiendomsretten til det han produserer på den, kan de lokale partifunksjonærene avspise ham med en symbolsk kompensasjon. Det meste av den merverdien de lokale myndighetene kan hente ved å leie ut grunnen til industriforetak, går til ”local development”. Resten i partipampenes egne lommer. Med en så stor grad av byråkratisk administrert økonomi som Midtens rike fremdeles har, sitter det mange ”paver” på sine ”tuer” og melker den omkringliggende befolkning.

Reformer utsettes

Ved National Peoples Congress’ årlige 14-dagers samling i mars 2006 ble forslag om en omfattende jordreform lagt frem.² Bøndene skulle få full eiendomsrett til jorda – hvori inngikk rett til å selge den. Men med sterke protester fra flere hold, blant annet fra sjefen i Kinas National Bureau of Statistics og fra en høyprofilert marxistisk professor, ble forslaget trukket. Begrunnelsen til professoren var interessant og relevant: Med privat eiendomsrett til jorda forsvinner den siste rest av det ideologiske grunnlaget for Peoples Republic of China (PRC), nemlig statens eiendomsrett til produksjonsmidlene. Dagens pragmatiske ledere tar imidlertid sikte på å komme tilbake til saken neste år.

I dag kan om lag 200 millioner kinesere – gjennom nettverk, dyktighet og korrupsjon – glede seg over en høy og økende levestandard. Den resterende milliarder, som i hovedsak bor inne i landet, kommer etter. Men i sakte tempo. Forskjellene i levestandard minker ikke.

¹ Hva som er ”rettferdig” og ”urettferdig” er ikke alltid lett å enes om. Rettferdig i forhold til hva? Om vi legger til grunn den sosialistiske slagordet, ”yte etter evne og motta etter behov”, finnes det knapt rettferdighet på denne vår jord. I dagens Kina vil de fleste rent intuitivt oppleve en himmelrope urettferdighet ved de store og økende forskjellene mellom fattige og rike. Også i USA synes jeg disse forskjellene er helt uakseptable.

² National Peoples Congress (NPC) er Kinas forsøk på en lovgivende forsamling. Den består av knappe 3000 delegater, valgt fra hele landet. Det kan være hard konkurranse om å bli valgt. Delegationene trenger ikke være medlem av Partiet. NPC har liten – men økende – makt, tror jeg det er riktig å si.

I Amerika er det også alvorlig maktmisbruk, ...

Også i USA øker forskjellene mellom fattig og rik. President George W. Bush har ført en for meg helt uforståelig økonomisk politikk. Skattelettelse for de rike som stadig øker sin andel av kaka. Men om skattelettelse skal bidra til å øke produksjonen, er det bedre å gi dem til de med dårlig råd. Hvorfor? Fordi mer penger i slukne lommebøker gir seg kjapt utslag i økt etterspørsel med tilhørende vekst i produksjonen. Rike folk kjøper det de trenger uansett. Om skattelettelse i tillegg utformes på en slik måte at incentivene til å søke jobb blir sterkere, kan man få i pose og sekk; en økning i samlet produksjon og en jevnere fordeling av inntektene.

Verre enn økonomiske forskjeller er den tilsidesettelse av loven som president Bush har gjort seg skyldig i på Guantanamo-basen på Cuba. Her sitter fremdeles over 400 fanger – og de fleste har sittet der siden 2002 – uten lov og dom. Det er helt uakseptabelt, og en rettsstat som USA helt uverdigg.

... men "Checks and Balances" begrenser slikt misbruk

Nylig besluttet Høyesterett, med fem mot tre stemmer, at dette fengslet på Cuba strider mot amerikansk lov. Presidenten – den ene av de tre maktsøylene – tvinges til retrett av en av de andre – et uavhengig rettsvesen. Den tredje søylen – Kongressen – har laget lovverket som Høyesterett støtter seg på i avvisningen av presidentens bruk av makt. Som han, etter rettens mening, tiltar seg uten lovgrunnlag.

Nettopp denne tredelingen av makten, fundert på en liberalistisk grunntone og i opplysningsfilosofiens ånd, er det som gjør USA så ulik Kina. I kronikken i Berlingske Tidende nevnt over, trekkes Guantanamo-basen frem. Professor Peter Kurrild-Klitgaard skriver, etter å ha konstatert at amerikansk Høyesterett anser visse av Bush-administrasjonens handlinger her på kant med USAs forfatning, at Høyesteretts vurdering her "... ikke (er) så meget et nederlag for Bush, som det er en sejr for Jefferson, Madison og USAs vise fædre."

Kommunistpartiet har monopol på makten nå, ...

Det høyeste organ i Kina er CPC – Communist Party of China. Med vel 70 millioner medlemmer. Eller vel fem prosent av befolkningen. Det finnes åtte partier til – med til sammen en snau million medlemmer. Men disse er mer for velforeninger å regne. Noen partier i betydningen av å aspirere til å ta over makten fra det regjerende parti, er etter Kinas grunnlov ulovlig. Hvordan, kan man da undre seg, blir det da mulig med "Checks and Balances"? Mer spesifikt, hvordan kan et uavhengig rettsvesen fremstå når ett parti har monopol på makten? CPC kan jo bare endre lover og regler Partiet ikke liker. Eller avsette dommere som ikke har skjønt hva lederne på toppen vil ha.

Legitimiteten til det kinesiske lederskapet – er den i ferd med å forvitte? I en artikkel i International Herald Tribune den 3. juli i år gir spaltisten Nicholas D. Kristof uttrykk for at de rolige tidene i Kina nå går mot slutten. Protestene øker. Forurensningen blir stadig verre å leve med. Og den arbeidsføre andelen av befolkningen går snart ned. En skrantende økonomisk vekst – om så skulle skje – vil svekke regimets legitimitet ytterligere. "I sense more fragility in the system than at almost any time in the 23 years that I've been visiting or living in China", skriver Kristof. Partimedlemmer, fortsetter han, væreren denne utviklingen

også. Noen i lederskapet i Partiet vil vurdere å følge modellen på Taiwan med gradvis innføring av flerpartisystem og demokratiske valg. I starten er det liten tvil om at det velorganiserte Kommunistpartiet ville gå av med seieren. Men over tid kunne det samme skje på Taiwan – at andre grupperinger kom til makten.

Men Hu Jintao, dagens toppmann i Beijing, ser ikke ut til å ville vandre langs denne veien. Ved anledninger har han lovprist Nord-Koreas politiske modell. Andre ganger har ettparti-modellen i Singapore vært omtalt i positive ordelag.

... men vil et "Demokrati med kinesiske kjennetegn" tvinge seg frem?

Nicholas D. Kristof peker videre på at kineserne nå er modigere. "Jeg er ikke engstelig for å skrive bitende essayes om Partiet", sier professor Jiao Guobiao ved Beijing University. "If they want to arrest me, let'em."

Nylig ble det fremlagt et utkast til lov som vil forby media å rapportere om uroligheter og opptøyer i landet uten på forhånd å ha fått autorisasjon til det. Men intellektuelle har protestert kraftig på dette – et annet uttrykk for økte spenninger i det kinesiske samfunn. Og for mer frimodige og modige opposisjonelle.

I 1984 vedtok lederskapet i Kina at man skulle utvikle en "Markedsøkonomi med kinesiske kjennetegn". Er det bare et spørsmål om tid før Midtens rike ser nødvendigheten av å utvikle et "Demokrati med kinesiske kjennetegn"? Som bedre vil ivareta det behov for "Checks and Balances" som et mer pluralistisk samfunn i rask utvikling krever?

Poenget er ikke – og det er ikke uviktig – at lederskapet ser på demokrati som ønskelig i seg selv. Poenget er snarere at en form for demokrati kan gi økt legitimitet til de styrende og en bedre balanse mellom ulike interessegrupper. Det vil i sin tur kunne bidra til utviklingen av et mer "harmonisk samfunn", som er det målet dagens lederskap i Kina vektlegger sterkest.

11. juli 2006

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>